

УДК 811.161.2(07)

*Оксана Дженджеро,
старший викладач кафедри мов
та методики їх викладання
в початковій школі
Чернігівського державного
педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ КОЛЕКТИВНО-ГРУПОВОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті представлені моделі практичного застосування інтерактивних технологій колективно-групового навчання на уроках української мови в старших класах.

Ключові слова: інтерактивні технології, українська мова, учні.

В статье представлены модели практического использования интерактивных технологий коллективно-группового обучения на уроках украинского языка в старших классах.

Ключевые слова: интерактивные технологии, украинский язык, ученики.

In the article the presented models of practical use of the collective-group teaching on the lessons of Ukrainian in higher forms.

Key words: interactive technologies, Ukrainian, pupils.

Сучасна педагогічна наука по-новому розглядає зміст освіти. У педагогічній практиці, як і раніше, домінують технології інформаційного характеру, у той час як об'єктивні потреби суспільства роблять актуальною проблему широкого впровадження розвивальних та особистісно-орієнтованих технологій. Модернізація освіти в Україні спрямована не лише на зміни в змісті предметів, а й на зміни підходів до методик викладання, розширення арсеналу методичних прийомів, активізацію діяльності учнів на заняттях, наближення тем до реального життя через розгляд комунікативних ситуацій.

Урок має бути ефективним (досягти поставленої мети) і оптимальним за структурою (складатися з таких навчальних ситуацій, містити такий матеріал і подаватися такими методами і прийомами, які постійно зацікавлювали б учнів, не переобтяжували їх, давали б змогу досягти найкращих результатів). На наш погляд, такі можливості містять інтерактивні технології колективно-групового навчання.

Дослідженням групової діяльності займалися відомі дидакти, психологи, педагоги-новатори (В.М. Бехтерев, П.П. Блонський, П.О. Ефруссі, М.В. Ланге, Т. Матіс, Х.Й. Лійметс, П. Мінченко, І.П. Сахаров, Е. Мейер, Т. Слама-Казаку, В.О. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, Є. Ільїн, С. Лисенкова, В.К. Дьяченко та інші. Теоретичні розробки групових форм подали П.П. Блонський, С. Моложавий, Б.С. Манжос, М.М. Пістрак, А.П. Зінкевич. Чільне місце колективно-груповим технологіям в системі педагогічних інновацій відводять сучасні вітчизняні дидакти і педагоги-практики О.І. Пометун, Л.В. Пироженко, М. Кларін, Г. Сиротенко, І. Якиманська, Г. Коберник, Л. Кратасюк, Т. Дуткевич, В. Шарко, Л. Щербина, Дівакова І. та інші.

Колективно-групова діяльність учнів у процесі узагальнення й систематизації мовного матеріалу на завершальному етапі шкільного навчання передбачає індивідуальний внесок кожного в навчальний процес, обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. При цьому має панувати атмосфера доброзичливості та взаємної підтримки. Вона створює умови, за яких учні не лише здобувають нові знання, а й розвивають свою пізнавальну діяльність, виходять на вищі форми співробітництва.

Мета даної статті – розглянути сучасні інтерактивні технології колективно-групового навчання в тих моделях, які, на нашу думку, доцільно застосовувати у викладанні української мови в старших класах.

Інтерактивні технології колективно-групового навчання передбачають одночасну спільну роботу учнів. Найвідомішими технологіями колективно-групового навчання є «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка» («Мозаїка»), «Case-метод» (аналіз ситуації), «Навчаючи – учусь» («Кожен учить кожного», або «Броунівський рух») [1].

Інтерактивна технологія «Мікрофон» надає можливість сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію. Роль уявного мікрофона виконує предмет (ручка, олівець тощо), який учні передають один одному, по черзі беручи слово.

Прийом «Незакінчене речення» є одним із варіантів «Мікрофону». Наприклад, ознайомлюючи одинадцятикласників з виражальними засобами риторики, зокрема порівнянням, можна запропонувати їм початок фразеологізму, а учні закінчуватимуть його:

Дивиться як...(звір), писати як...(курка), тане як...(сніг), твердий як...(горіх), швидкий як...(блискавка), лле як...(з відра), меле як...(млин), роботящий як...(віл), старий як...(світ), повільний як(черепаха), солодкий як...(мед), ясний як...(сонечко), сильний як...(ведмідь), сам як...(палець), мруть як...(мухи) та інші.

Підводячи підсумок уроку, варто пропонувати учням закінчити відкриті речення, наприклад: «На сьогоднішньому уроці для мене найбільш цікавим завданням було...», «Інформація сьогоднішнього уроку дозволяє мені зробити висновок, що...», «Набуті знання допоможуть мені

в...» тощо.

Ще однією інтерактивною технологією колективно-групового навчання є «Мозковий штурм». Цю технологію доцільно використовувати в тих випадках, коли завдання має декілька можливих рішень. Розбивши учнів на групи (4–6 чоловік), спочатку проводиться інструктаж: оголошується завдання, пропонується обрати ведучих (сильний учень) і секретарів, визначаються етапи роботи. Ведучий слідкує за дотриманням правил штурму, підказує напрями пошуку ідей, акцентує увагу на найцікавіших ідеях; секретар фіксує всі ідеї. Навчальний мозковий штурм (НМШ) складається з 3 етапів:

I СТВОРЕННЯ БАНКУ ІДЕЙ

Головна мета етапу – зібрати якомога більше можливих рішень, у тому числі «диких» на перший погляд. Основне правило цього етапу – **НІЯКОЇ КРИТИКИ!**

II АНАЛІЗ ІДЕЙ

Група критично розглядає всі висловлені ідеї, дотримуючись при цьому основного правила: у кожній ідеї знайти щось корисне, раціональне.

III ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ

Група відбирає 2–5 найцікавіших рішень, а спікер оголошує їх. Інколи завдання може передбачати пошук якомога більшої кількості рішень, тому спікер оголошує всі.

Ураховуючи, що з цією технологією старшокласники навряд чи познайомилися в середніх класах, ефективно використовувати її для генерування мовленнєвих формул, таким чином розвиваючи комунікативні вміння доречно й влучно добирати слова в процесі спілкування. Ось приклад такого завдання. Старшокласникам пропонується міні-діалог без кінцевої репліки:

ЛИСТУВАННЯ

Сержант роздає солдатам листи з дому. Один з них виймає з конверта чистий аркуш.

- *Що це означає? – питає сержант.*
- *Лист від дружини.*
- *Але ж там нічого не написано?!*
- *Ми з нею полаялися і не розмовляємо.*
- *...?!*

Мета НМШ – підібрати можливі словесні варіанти закінчення діалогу. Комунікативна ситуація передбачає пошук виразів, що виражають здивування, а тому серед найдоречніших учні експериментальних класів назвали такі: «Чи ти ба?», «Буває ж таке!», «Ну й ну!», «Такого ще зроду не бачив!», «Ну й дивина!», «І чого тільки не буває на цьому світі!», «Це ж треба до такого додуматись!», «Дивина та й годі!».

Таким чином, НМШ має такі дидактичні цінності:

- це активна форма роботи, гарна протиположна репродуктивним

- формам навчання;
- розвиває уміння стисло, чітко і доречно висловлювати думки;
 - учні навчаються слухати й чути один одного;
 - викликаю цікавість учнів;
 - оскільки приймаються всі ідеї, то навіть слабкі учні не бояться висловлюватися.

При узагальненні й повторенні вивченого доцільно також застосовувати технологію «Броунівський рух» («Навчаючи – учусь»). Суть її полягає в тому, що протягом відведеного часу кожен учень спілкується з максимальною кількістю інших для отримання повної інформації: ділиться своєю інформацією та отримує інформацію від іншого учня. Після цього пропонується відтворити отриману інформацію. Великі можливості для застосування цього методу мають уроки синтаксису (семантика підрядних речень, пунктограми складного речення, ускладнене просте речення), лексикології (групи слів за різними критеріями) тощо.

При засвоєнні великої кількості інформації за короткий проміжок часу варто використовувати метод «Джиг-соу» («Ажурна пилка», «Мозаїка»).

Так, у 10 класі цей метод можна використати під час закріплення відмінкових закінчень іменників другої відміни. Роботу учнів слід організувати таким чином:

1. Підготовка до інтерактивної вправи (учні об'єднуються в «домашні» групи, кожен отримує картку червоного, зеленого, синього або жовтого кольору з номером своєї «домашньої» групи);

2. Робота в «домашніх» групах (учні повторюють та обговорюють особливості відмінкових форм іменників другої відміни). Ця робота проводиться з картками.

Картки із завданнями для «домашніх» груп

Картка №1. Прочитайте відмінювання іменників другої відміни твердої групи, виділіть буквени закінчення.

Відмінювання іменників другої відміни твердої групи			
Однина			
Відмінок	Чоловічий рід		Середній рід
	Назви істот	Назви неістот	
Н.	брат, сом	літр, рід	колесо
Р.	брата, сома	літра, роду	колеса
Д.	брату, сому братові, сомові	літру, роду, родові, літрові	колесу
З.	брата, сома	літр, рід	колесо
О.	братом, сомом	літром, родом	колесом
М.	на братові, на сомові	у літрі, у роду	на колесі
Кл.	брате, соме	літре, роде	колесо

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

Більшість іменників чоловічого роду II відміни твердої групи в давальному відмінку однини мають паралельні закінчення -ові та -у: братові – брату. Тільки закінчення –у мають іменники на -ів, -їв, -ов, -ев, -ин, -ін, -їн: Київ – Києву, Львів – Львову, рів – рову.

У кличному відмінку однини іменники чоловічого роду другої відміни твердої групи мають закінчення -у, -е:

-У (Ю):

- іменники з суфіксами -ик, -ок, -ник, -к(о): братику, синку, садівнику, батьку;
- іменники іншомовного походження на г, к, х: Жаку, Людвігу, Фрідріху;
- іменники *дід, син, тато*: діду, сину, тату.

-Е (Є):

- безсуфіксні іменники : дубе, Іване, козаче, Петре.

Картка №2. Прочитайте відмінювання іменників другої відміни м'якої групи, виділіть буквені закінчення.

Відмінювання іменників другої відміни м'якої групи			
Однина			
Відмінок	Чоловічий рід		Середній рід
Н.	коваль	гай	море, життя
Р.	ковалю	гаю	морю, життю
Д.	ковалеві, ковалю	гаю	морю, життю
З.	ковалю	гаю	морю, життю
О.	ковалем	гаєм	морем, життям
М.	на ковалеві	у гаю, гаї	у морі, у житті
Кл.	ковалю	гаю	морю, життя
Відмінювання іменників другої відміни м'якої групи			
Множина			
Відмінок	Чоловічий рід		Середній рід
Н.	ковалі	гаї	морю, життя
Р.	ковалів	гаїв	морів, життів
Д.	ковалям	гаям	морям, життям
З.	ковалів	гаї	морю, життя
О.	ковалями	гаями	морями, життями
М.	на ковалях	у гаю	на морях, у
Кл.	ковалі	гаї	життях морю, життя

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

У давальному відмінку однини іменники чоловічого роду II відміни м'якої групи мають паралельні закінчення: -еві (-єві) та -ю: ковалеві – ковалю. Закінчення –єві мають іменники з основою на -й: герой – героєві.

Деякі іменники в орудному відмінку множини мають паралельні закінчення -ями, -ми: гостями – гітьми, а в родовому відмінку множини поряд із закінченням -ів мають нульові закінчення: полів – піль.

Іменники середнього роду з подвоєним приголосним основи в родовому відмінку множини перед нульовим закінченням втрачають подвоєння: ваганя – вагань. Але перед -ів подвоєння зберігається: відкриття – відкриттів.

У кличному відмінку іменники чоловічого роду II відміни м'якої групи мають здебільшого закінчення -ю: краю, лікарю, Ігорю. Іменники з суфіксом -ець мають закінчення -е: хлопче, молодче, шевче (але: бійцю, знавцю, борцю).

Картка №3. Прочитайте відмінювання іменників другої відміни мішаної групи, виділіть буквені закінчення.

Відмінювання іменників другої відміни мішаної групи					
Однина					
Відмінок	Чоловічий рід			Середній рід	
Н.	ткач	газетяр	кущ	плече	дворище
Р.	ткача	газетяра	куща	плеча	дворища
Д.	ткачеві, ткачу	газетяру, газетяреві	кущу, кущеві	плечу	дворищу
З.	ткача	газетяра	кущ	плече	дворище
О.	ткачем	газетярем	кущем	плечем	дворищем
М.	на ткачеві	на газетяреві	на кущі	на плечі	на дворищі
Кл.	ткаче	газетяре	куще	плече	дворище

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

У давальному відмінку в іменниках другої відміни мішаної групи вживаються паралельні закінчення -еві та -у: товаришу – товаришеві.

Іменники II відміни мішаної групи в кличному відмінку мають такі закінчення:

-е (власні назви з основою на шиплячий та загальні з основою на -р, -ж): стороже, каменяре, Довбуше;

-у (загальні назви з основою на шиплячий, крім ж): слухачу, товаришу.

Картка №4. Прочитайте вживання закінчень у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду I з'ясуйте, коли вживаємо закінчення -а, коли -у.

-а (-я)	Приклади	-у (-ю)	Приклади
1) назви істот і казкових персонажів	Василя, Лиса, промовця	1) назви речовин, мас та матеріалів	борщу, спирту, гіпсу, асфальту
2) назви конкретних предметів	ножа, олівця, плаща	2) абстрактні та збірні поняття	світогляду, ідеалу, конфлікту, хору, ансамблю, гурту (але: ривка, стрибка, стусана)
3) назви населених пунктів	Парижа, Києва (але: Зеленого Гаю, Кривого Рогу тощо, бо гай-гаю, ріг-рогу)	3) інші географічні назви, а також більшість слів зі значенням місця, простору	Єгипту, Тибету, Криму, Сибіру, краю, луку, майдану (але: хутора, горба, ліска, ярка, майданчика)
4) гідроніми з наголошеним закінченням	Дніпра, Іртиша, Остра	4) гідроніми з ненаголошеним закінченням	Нілу, Амуру, Дону, Байкалу
5) назви одиниць виміру	грама, процента, метра (але: року, віку)	5) назви явищ природи	снігу, вітру, морозу, дощу, граду
6) українські суфіксальні терміни	іменника, відмінка, трикутника	6) складні безсуфіксні слова та префіксальні слова (крім назв істот)	водопроводу, рукопису, вислову, поштовху (але: електровоза, пароплава)
7) назви дерев	клена, дуба, ясена	7) назви кущів та трав	бузку, гороху, звіробою (але: вівса)
8) назви автомобілів та їх деталей	дизеля, автобуса, поршня, мотора	8) назви будівель та їх частин, закладів, установ	вокзалу, музею, шинку, університету, клубу (але: гаража, куреня, млина, хліва, бліндажа)
9) назви грошових знаків	долара, червінця, фунта	9) назви ігор і танців	вальсу, хокею, баскетболу (але: гопака, козачка)

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

У деяких іменників зміна закінчення впливає на значення слова: акта (документ) – акту (дія), каменя (одиночне) – каменю (збірне), пояса (предмет) – поясу (просторове поняття) тощо.

Коли картки в «домашніх» групах опрацьовано, а час вичерпано (10 хв.), учні розходяться за кольорами й об'єднуються в «експертні» групи. Обов'язкова умова – у кожній «експертній» групі повинні зібратися представники різних «домашніх» груп. Упродовж 7 хв. учням пропонується в групах висловитися та поділитися інформацією, отриманою в «домашніх» групах. Через визначений час учні знову повертаються в «домашні» групи і переповідають (5 хв.) отриману інформацію. Після цього пропонується представникам кожної «домашньої» «групи висловитися за схемою (схему варто записати на дошці, коли йде робота в групах):

Запис схеми обговорення	<ul style="list-style-type: none">– Над яким завданням працювала група? Що здалося найскладнішим під час його виконання?– Яку інформацію отримали після роботи в групах?– Чи все з почутого від однокласників зрозуміло?
-------------------------	--

Коли десятикласники висловляться (7–8 хв.), доцільно коротко розтлумачити питання, які здалися учням найскладнішими.

Цю ж технологію можна використати і при вивченні теми «Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні» в 11 класі. Шляхом жеребкування кожна «домашня група» обирає розділовий знак і опрацьовує його 5–7 хвилин. Потім по 1–2 учні з кожної «домашньої» групи утворюють «експертні» групи та обговорюють усі розділові знаки (10хвилин). Після цього учні, повернувшись у «домашню» групу, переповідають почуте в інших групах. Результат роботи груп – систематизація матеріалу у вигляді схеми «Вживання розділових знаків у безсполучниковому складному реченні».

При розв'язанні дилем, проблемних ситуацій (як на уроках розвитку мовлення, так і аспектних) ефективною технологією колективно-групового навчання є «Case-метод». Такими дилемами на уроках мови можуть бути «Запозичені чи власне українські слова в мові?», «Правило чи авторський розділовий знак?», «Чи потрібні пільги при вступі до ВНЗ?», «Корисний чи шкідливий світ Інтернету?» тощо. Організовувати роботу учнів за цією технологією можна таким чином:

1. Ознайомлення із ситуацією та визначення суті проблеми.
2. З'ясування важливості проблеми.
3. Об'єднання учнів у групи.
4. Пошук можливих варіантів вирішення шляхом генерування ідей.
5. Відбір оптимальних ідей, обговорення позитивних і негативних

наслідків кожної ідеї.

6. Представлення позицій групами, обговорення.

7. Висновок.

Перевагами цієї технології можна назвати те, що вона сприяє розвитку вміння ставити запитання, відрізняти факти від думок, виявляти важливі та другорядні обставини, наводити обґрунтовані аргументи на захист своєї позиції і розуміти логіку й обґрунтування позиції інших.

Отже, застосування колективно-групових технологій на уроках української мови в старших класах стимулює пізнавальну діяльність і самостійність учнів, створює комфортні умови спілкування, дозволяючи залучити всіх учнів класу до активної взаємодії. А це і є кінцевою метою уроків рідної мови на сучасному етапі – формування комунікативної особистості з багатим пізнавальним досвідом, високим рівнем комунікативної компетентності, стійким прагненням до самовдосконалення. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у розробці методичних рекомендацій щодо використання інших груп інтерактивних технологій, а також упровадження інтерактивних технологій у практику позакласної роботи з української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.